

FABA) was essentieel om de groei van de beroepsorganisatie in beeld te krijgen, waarbij ook geput werd uit de verschillende publicaties die de organisatie heeft voortgebracht, zoals *De Algemene Aannemer*. Doordat *Building a Profession* zo sterk inzet op het uitleggen van algemene tendensen in het beroep blijft het verhaal soms wel enigszins abstract. Zo worden bijvoorbeeld enkele prominente figuren die doorheen de jaren actief waren in de *Fédération des Entrepreneurs* geïntroduceerd, maar over hun achtergrond, hun netwerk of hoe ze zich binnen de beroepsorganisatie positioneerden, komen we weinig te weten. Daarnaast komen in de hoofdstukken die de effectieve activiteiten van algemene aannemers analyseren zeker voorbeelden aan bod, zoals van *Entreprises Générales Henri Ruttiens et Fils* en *Entreprises Louis De Waele*, waarvan Dobbels de bedrijfsarchieven bestudeerde, maar op sommige plaatsen beperkt het verhaal zich toch tot algemene beschouwingen. Zo zou bijvoorbeeld het belang van het kunnen opstellen van een realistische offerte veel duidelijker worden met een sprekend voorbeeld.

Dat de auteur koos voor deze insteek is waarschijnlijk te verklaren doordat er in de bestaande literatuur al zo veel aandacht is voor het vertellen van verhalen van specifieke bedrijven. Het gemis aan concrete voorbeelden in de tekst wordt evenwel grotendeels gecompenseerd door de vele en gevarieerde illustraties. Op die manier wordt het verhaal van de algemene aannemer dan toch echt tot leven gebracht. Natuurlijk botst een onderzoeker ook altijd op de beperkingen van beschikbaar archiefmateriaal. Daarom is het, zoals Dobbels ook zelf benadrukt, zo belangrijk dat er vanuit bedrijven en de culturele erfgoedsector zorg wordt gedragen voor het erfgoed van het bouwbedrijf zodat de geschiedenis en het maatschappelijk belang van deze bouwactoren, in de breedte en in het details, onderzocht en verteld kan worden.

Eva Weyns, Vlaams Architectuurinstituut

Nele Beyens, *Els Borst. Medicus in de politiek* (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2021). 480 p. ISBN 9789028451483.

DOI: 10.52024/tseg.13015

Op 8 februari 2022 zond Ernst Kuipers, de huidige minister voor Volksgezondheid, de volgende *tweet* de wereld in: ‘8 jaar geleden werd Els Borst vermoord. Een voorbeeld voor velen. Ook voor mij. Als politica

én medicus. Een fantastische minister met ontzettend veel kennis van de zorg. Dankzij haar inzet werd Nederland o.a. gidsland op medisch-ethisch gebied. Haar dood blijft een groot gemis.' Kuipers' aandacht voor Borst wekt geen verbazing. Kuipers hoort bij dezelfde beroepsgroep en politieke partij als Borst. Toch wordt zijn waardering voor Borst als vakkundige minister waarschijnlijk breed gedeeld. Het is vermoedelijk een van de redenen waarom er relatief kort na haar dood al een biografie is verschenen.

De snelle verschijning van deze biografie is bovendien bijzonder omdat het een grondig gedocumenteerde historische biografie betreft. Meestal wachten historici tot ze iets meer afstand tot hun onderwerp hebben, soms ook vanwege de beperkte toegankelijkheid van hun bronnen. Historica Nele Beyens, werkzaam aan de Open Universiteit, liet zich echter niet weerhouden door dergelijke overwegingen of praktische bezwaren. Van een bronnenprobleem lijkt allerminst sprake. Zo heeft Beyens haar boek onder andere gebaseerd op de deels nog niet geïnterviewde archieven van het ministerie, privécollecties en talloze *oral history*-interviews. Daaruit ontstaat een zeer compleet beeld van Borsts leven, waarbij Beyens de focus legt op haar werkzame leven en met name haar ministerschap (1994-2002). De biograaf doet op zeer leesbare manier verslag van Borsts leven van wieg tot graf, zonder te verzanden in details of voyeurisme.

Beyens schreef dit boek niet alleen omdat Els Borst een dame was 'die wat voorstelde', zoals politicus Leen van Dijke het formuleerde, maar ook om via haar leven een blik te werpen op de recente geschiedenis van de Nederlandse gezondheidszorg. Borst nam namelijk, zoals Beyens stelt, 'zo ongeveer elke denkbare positie in de gezondheidszorg in: student, docent, onderzoeker, adviseur, manager, politiek verantwoordelijke, patiënt en vertegenwoordiger van patiënten'. Daardoor bieden haar leven en loopbaan een venster van waaruit we de ontwikkeling van de gezondheidszorg kunnen 'aanschouwen, analyseren en begrijpen' (p. 14). Via Borst geeft Beyens inderdaad een verdiept inzicht in de totstandkoming van bijvoorbeeld het beleid ten aanzien van euthanasie, aids en preventie. Het betreft hier ontwikkelingen die op zich wel beschreven zijn in de literatuur, maar door de lens van Borst krijgen we beter zicht op de precieze totstandkoming van beleid. Zo reconstrueert Beyens bijvoorbeeld via interviews en gearchiveerde notities hoe Borst onderhandelde met Gerrit Zalm, de toenmalige minister van Financiën, over de begroting voor volksgezondheid.

Over wat het venster van Borst nu precies oplevert voor de historiografie is Beyens niet heel expliciet. Dat geldt ook voor het venster van waaruit zijzelf schrijft. Af en toe licht daarvan iets op als zij bijvoorbeeld het concept 'persona' uit het (auto)biografieonderzoek introduceert. Daarmee maakt ze duidelijk hoe Borst haar medische achtergrond strategisch gebruikte als minister, zonder daarmee te stellen dat het hierbij ging om een 'masker dat de ware, echte privépersoon zou verbergen' (p. 178). Een theoretisch kader moet er in een publieksboek misschien niet te dik bovenop liggen, maar ik mis het eerlijk gezegd wel als het gaat om de bespreking van de ideologische drijfveren van Borst. Nu blijft bij mij het beeld hangen van een pragmatische politicus, een beeld dat Borst en anderen zelf geschapen hebben.

Zou een wat meer kritisch perspectief niet scherper hebben blootgelegd wat Borst dreef? Zo hebben Bram Mellink en Merijn Oudenampsen in hun analyses van het Nederlandse neoliberalisme laten zien dat veel (al dan niet zelfbenoemde) pragmatici wel degelijk ideologisch gedreven waren. In het geval van Borst ben ik benieuwd welke boeken eigenlijk in haar boekenkast stonden en welk ideaal haar nu precies dreef in de publieke strijd tegen roken? Het boek van Beyens maakt duidelijk dat Borst niet door een duidelijk gearticuleerde ideologie bepaald werd, maar ik heb de indruk dat er soms meer te zeggen zou zijn. Welk gezondheidsideaal schuilt bijvoorbeeld achter haar uitspraak in het debat over embryo-onderzoek dat je 'van goeden huize [moet] komen om wetenschappelijk onderzoek dat gericht is op de verbetering van de gezondheidszorg te willen verbieden' (p. 140)? Over dergelijke idealen en vooronderstellingen had ik graag iets meer gehoord. Zeker omdat de gezondheidszorg mede dankzij door Borst gebruikte beleidsconcepten zoals doelmatigheid en preventie een wending heeft genomen die noopt tot kritische evaluatie. Mijn vragen laten onverlet dat Beyens met deze biografie een belangrijke bouwsteen heeft gelegd voor het schrijven en evalueren van de recente geschiedenis van de gezondheidszorg. En daarmee is dit een boek dat niet alleen belangrijk is voor historici, maar ook voor beleidsmakers zoals Ernst Kuipers.

Paul van Trigt, Universiteit Leiden